

Over *Liefde is een onwoord* van Jos van Daanen

door Jos van Daanen

Liefde is een onwoord van Jos van Daanen (1959) kan met recht een verontrustende roman genoemd worden. De protagonist, Hans, is geïnterneerd in een psychiatrisch ziekenhuis, daar hij lijdt aan psychoses, en een gevaar kan vormen voor zichzelf en anderen.

Het is niet zo dat Hans inherent *slecht* is, hij heeft eenvoudigweg geen adequaat moreel en sociaal kompas, hij heeft geen besef van grenzen – en dientengevolge geen besef van *grensoverschrijding* – en hij *vóelt* niets. Maar alles komt ergens vandaan, alles heeft een context, een achtergrond – al valt niet altijd precies te duiden wat die is; aanleg (en *wát* is aanleg, wanneer slaat potentie om in een eigenschap?), natuur, persoonlijkheid, ‘input’, omgeving, interactie?

De moeder van Hans ervoer haar zwangerschap, haar inwendig dragen van hem, als een infernale verschrikking, het embryo en later de foetus als een parasiet. Zij *háatte* haar nog ongebornen kind hartgrondig. Niet bepaald een gastvrije, gunstige omgeving voor het organisme in zijn eerste stadia.

Zo zijn er in deze roman eigenlijk al direct *twéé* verstoorde persoonlijkheden of ‘geesten’, twee getroebleerde en in ieder geval ‘tegendraadse’ geesten: geesten die tegen de norm van tijd of maatschappij ingaan, tegen de sociale norm, in ieder geval tegen de sociaal of moreel *gewenste* norm.

Bij Hans (maar eigenlijk ook bij zijn moeder) lijkt er ook sprake van een zekere – of behoorlijke – vorm van dissociatie. Hij lijkt onthecht en wezenloos, *willoos*; veel gaat langs hem heen, en niets raakt hem. *Dát* is nog het meest verontrustend. Zo kan hij zich schuldig maken aan bijna terloops geweld en

sadisme. Maar *is* hij schuldig? Treft hem schuld of blaam? Hans verricht kwaad, doet slechte dingen, maar niet alleen kan hij daarvoor misschien niet verantwoordelijk worden gehouden, méér dan dat: Hans lijkt niet inherent slecht; hij heeft enkel geen sociaal of moreel kompas, hij *vóélt* niets. Hij vraagt zich wel van alles af, puur uit een soort bijna 'objectieve' nieuwsgierigheid en – wie weet – experimenteerdrift, althans: als hij uit zijn lethargie en 'traagheid' ontwaakt. Hij *wéét* wat mensen doen en waarom of waartoe (met welke functie), maar hij voelt er niets bij.

De focalisatie in deze psychologische roman ligt afwisselend bij de protagonist, de geïnterneerde Hans; zijn zus Merle (en aan het slot van de roman ook bij haar man); bij zijn moeder; en bij zijn vader, en op een gegeven moment zelfs bij het uitgetreden lichaam van de vader van Hans. Ook ligt de focalisatie regelmatig bij de behandelend psychiater 'Bril'. Door deze verteltechniek weet Van Daanen veel dramatische spanning op te roepen: hij manipuleert hoeveelheid en soort informatie die hij via zijn personages aan de lezer 'verstrekt'. Langzaam ontvouwt zich de plot en tegen het eind volgt wending op wending: wie is nu werkelijk wie, hoe zijn de onderlinge relaties, wat is *de geschiedenis* van de personages, hun respectieve achtergronden en motieven, drijfveren?

Liefde is een onwoord is niet alleen een intrigerende en spannende psychologische roman; het is een roman met filosofische implicaties en bereik: wat is natuurlijk, wat is norm, en waar berusten normen op? Wat is 'conventioneel', berustend op afspraken; wat is moreel, wat immoreel en wat amoreel? Wat is bepaald door aanleg, wat is 'gegeven', wat door omgeving, en wat door de wisselwerking daartussen? Wat is keuze, wat vrijheid; bestaat er zoiets als vrije wil, vrijheid van handelen? En wat is dwang? En bestaat er zoiets als *genade*?

Ik wil besluiten met een fragment. De focalisatie ligt hier bij Hans en hij overdenkt een gedraging van zijn zus Merle:

Enkele maanden geleden had ze mij haar genegenheid laten voelen toen ze me moest vertellen dat papa dood was. Niet dat het me veel kon schelen, de woorden die ze gebruikte om die 'klap' te verzachten waren puur en helemaal gericht op haar zorg voor mij als haar broer, in de veronderstelling dat het mij verdriet zou doen en nog meer omdat ik niet in de gelegenheid was gesteld om de uitvaart bij te wonen en eventueel wat te zeggen. 'Wat had ik moeten zeggen, dan?' had ik haar gevraagd, maar een antwoord daarop had ze me niet gegeven. Pas later bedacht ik dat ze misschien hoopte dat ik spijt zou betuigen over wat ik hem had aangedaan. Als ik het er met Helen over heb, suggereert ze dat dit geen gekke gedachte is. Misschien zou ze het gezien hebben als een verbetering van mijn aandoening. Desgevraagd had Merle mijn gedachte weggewuifd als vergezocht. Wat me in verwarring bracht, want hoe zou ik nog 'normaal' kunnen worden als iedereen alsmaar de spelregels bleef veranderen?

Bron: presentatie *Pletterij*, 20 december 2021